— А чого ж ви в хаті сидите,— запитав дядько Олекса,— чого надвір не йдете, з чужими дітьми не граєтесь? Чи вам хата не надокучила ще, га?

Дарка завжди вискочить тоді, коли не треба й коли її не просять. Вже звичка така, за яку не раз перепадало й від хлопців, і від нього, Павла.

— Хіба не сидітимеш у хаті,— затріщала, мов горохом,— коли всі прозиваються!

Дядько Олекса, який так давно востаннє був у їхній хаті, вже трохи обзвичаївся й почувався певніше. Тільки все ще не скидав із себе ватянки та картуза. Ніби заскочив на хвилинку, зараз ось підведеться й піде, ніби зовсім не зібрався очікувати батька, поки той повернеться з управи.

— Невже прізвиська такі страшні? — поспитав дядько.

— А ви ж думали! — В Дарчиному голосі почулися сльози.— Павла називають цуциком і мене... цуциком!

Брат, нарешті, не втримався:

— Може б, ти не лящала? — гостро.

— А що — неправда? Хіба тебе хлопці не набили тільки за те, що ти мимо них ішов? Хіба не казали, щоб на вулиці не появлявся, бо ще більше дадуть?

Павло в цю хвилю ненавидів свою меншу сестру. Ну, дражнять їх цуциками; ну, набили його, хоч і не було за що, він просто хотів погратись із ними, ну, нахвалялися, що коли зловлять, то знову не поздоровиться. Але навіщо про все це говорити дядькові Олексі? Адже рідному батькові

про це не розповідали, а тут — дядькові! Ну й язиката Даринка! Ось нехай тільки дядько Олекса піде, Павло з нею потолкує, ще й як, ого!

— Минеться,— вдавано суворо сказав.

— Е-е, чи минеться,— мовила гірко сестра, вже не так сердито, як раніше, якимось безпорадно-розпачливим голосом.— Після того, як поліцаї спалили хату Тетерукам і батько там був, то й не дивляться на нас.

Це була чиста правда, й Павло не став заперечувати. Одвернувся до вікна, щоб не зустрічатися з дядьковими очима. А Даринка тим часом розповідала-розповідала, й сумно ставало, він зціплював зуби, й хотілося, щоб невідома сила підняла й винесла з хати: щоб не чути цього, не відчувати вини.

— А коли забирали худобу, то мати казала батькові: не йди, прикинься, що захворів, а хіба послухав? Мати йому одне, а він сміється. Якби ж хоч сміявся, а то в баби Урсолки ні дітей, щоб нагодувати, ні хліба, нічого, тільки корова, яка її й тримає на світі. То наш батько сам ходив до Урсолки, вигнав корову з хліва, баба в ноги кинулась, а він її ногами бив...

Дарка заплакала. І лише згодом:

— Мати носила бабі Урсолці хліб і сало, щоб батько не знав, то баба Урсолка нічого не приймала. А хіба мати винувата в чомусь, га?

— Ну от,— тільки й мовив Павло. Стало шкода себе й Да-ринку, він обійняв її за плечі.

Дядько Олекса дивився на них важким, як камінь, глибоким зором.

— А де ж мати оце? — запитав.

— Вже другий день, якутітки Груні на Заливанщині,— сказав Павло.— Чекаємо, що завтра повернеться.

— Угу,— сказав дядько Олекса. Похмуро сидів край столу, позираючи на дороіу, що вела від села до їхньої самотньої хати в полі.— І згодом:— Угу...

Дарка перестала схлипувати:

— Ми вже хотіли повтікати світ за очі, але Павло каже, що треба осінь і зиму якось перебути вдома, а навесні збиратися.

— Куди ви тікатимете?

— Хіба ми знаємо?.. Світ за очі.

— А чого це мати до Груні подалась? — поцікавився зненацька дядько.

— Щоб у селі не бути.

І тільки аж тепер, слухаючи сестрину мову, Павло відчув образу на матір. Покинула їх, подалась на Заливанщину, а вони тут, як сироти вдвох. Ще міцніше обійняв Дарку, тільки до неї одної зараз маючи в серці ніжність, більше ні до кого.

— Плакати не треба,— мовив дядько Олекса.— Плакати не треба, сльози не допоможуть. Давайте думати, що нам робити.

Підпер голову кулаком і задумався. Обличчя ще більше почорніло, вуста почорніли. Тільки в зіницях тремтіло по живій скалці — дивився на дорогу, очікуючи, коли ж по ній повертатиметься їхній батько. Діти,

притулившись одне до одного, також думали, і їхні лиця також були чорні від горя.

Надвечір'я пролляло на обрії осіннього золотавого меду — лежав сипкою брилою біля підніжжя фіалково-замисленої хмари. Багряна липа поблизу загати беззвучно розповідала про спокій і сонце. Над полем примарним диханням сочилося блакитне мево...

— Добре,— сказав дядько Олекса, ворухнувшись за столом, як великий польовий птах.— А ви не хочете до мене в гості?

— Аж у Нападівку? — ожила Дарка.

— Еге.

— До Ганнусі?

— До Ганнусі. Вона вже виросла і хоче вас бачити. Вона часто згадує, як я катав вас усіх верхи на коні.

— Ми також згадуємо часто,— усміхнулася Дарка.— А що скаже батько? Може не відпустити нас.

— Я з батьком поговорю, і він згодиться. Скажу, що побудете в мене до зими, а потім повернетесь.

— Я не захочу повертатися,— сказала Дарка.

— Ну-ну, добре, готуйтеся,— мовив дядько.

Діти почали збиратись, а дядько Олекса все ще насторожено стежив за сутінковим полем. На обличчі мінялися настрої — воно бралось несподіваним рум'янцем, то блідло, то хмарилося розпачливо. Мабуть, у

ньому боролись різні почуття, роїлись важкі думки, про які не смів і не мав права казати дітям.

Коли вийшли надвір, над обрієм золотавого меду побільшало, він погустішав, а по крайках був прозоро-рожевий. Сиве крилате небо велично летіло над вечірньою землею, а в тому місці, де сховалося сонце, гарячою кров'ю сходила, тремтіла й сяяла рана.

— Ви рушайте,—сказав дядько Олекса.— Йдіть навпрошки, через стернисько, аж до ліска, що ген темніє, і там почекаєте мене. А я ще пожду батька, поговорю з ним про все й дожену вас. Гаразд?

— Гаразд,— згодився Павло.— А може, пождемо разом із вами?

— Е-е, ні,— заперечила Дарка.— Ми підемо вперед, бо дядько Олекса швидко йтиме, а ми за ним не поспіватимемо й нато-мимось. Ходімо, не стій.

— Йдіть, бігом, — заохочував дядько Олекса,— Ген біля села я вже бачу батька вашого. Йдіть, бо коли будете на обійсті, він може й не згодитись, а коли біля ліска — стане поступливий і не суперечитиме. Ну, гайда!

Діти взялися за руки й побігли. Вони усміхалися, що таким чином перехитрують свого батька, що неодмінно побувають в Нападівці у Ганнусі, яка знає багато всяких побрехеньок, легенд, навіть розповідей про відьом, не кажучи вже про пісні. Вони бігли й обоє думали про свою двоюрідну сестру, яку давно бачили і з якою хотіли знову зустрітись.

— А пам'ятаєш,— сказав Павло,— як ми в річці ловили раків...

— І один рак,— підхопила Дарка, яка також це пригадала,— вчепився Ганнусі за палець, а вона перелякалась.

Вже далеченько відійшли од хати. Лісок із присадкуватого обернувся на високий, погрізнів. Небо все ще летіло над землею, коли раптово пролунав постріл біля їхньої хати, і все зупинилось: небо вгорі, діти на стерниську. Нашорошили вуха, сподіваючись почути ще постріли, проте ніхто більше не вистрелив у мовчання осіннього вечора, поступово небо знову полетіло, а діти рушили.

Коли дядько ()лскса підійшов до лісу, то вони звелися назустріч із купи хмизу, й Дарка запитала:

— Що сказав батько?

Олекса уникав дииитись на них—все нишпорив очима по землі. Й раз оглянувся назад, а потім — іще.

— Не сварив нас? — поцікавився Павло.

Дядько мовчав. Ще недавно запрошував їх у гості, був приязний, хоча й заклопотаний, а тепер ось і не гляне на них. Діти відчули цю незрозумілу відчуженість, і Дарка сказала:

— А може, ми повернемось?

Дядько ніби опам'ятався. Він силувано усміхнувся, силувано зиркнув на дітей і сказав:

— Вам буде добре в мене. За рідних дітей вас матиму. Голос його тремтів.

Згодом ще, коли йшли через хащі, Павло запитав:

— А хто то стріляв?

— Хіба я знаю?— сказав дядько Олекса.— Хтось стріляв... А сам був радий, що вже темно, що діти не бачать його

обличчя. І міцно стискував у кишені важку зброю, ладен захищати оцих дітей від усіх ворогів на світі, ладен кожної миті накласти за них своїм життям.